

İSLAM'DA CİNSİYET DİYALEKTİĞİ

İSLAM'IN TAOSU

SACHIKO MURATA

Türkçesi: ŞAMİL ÖÇAL

HECE

inceleme

Sachiko Murata: 1943 yılında Japonya'da dünyaya gelen yazar Japon geleneklerine bağlı bir ailede yetişti. Chiba Üniversitesinde Aile Hukuku alanında lisansını tamamladıktan sonra Tokyo'da bir hukuk bürosunda çalıştı. İslam aile hukukuna duymuş olduğu ilgi sonucunda, Tahran Üniversitesinin kendisine sunmuş olduğu bir burs ile İslam Hukuku alanında çalışmalar yapmak üzere Tahran'a gitti. 1971 yılında, "Nizami Gencevi'nin (ö. 1204) Heft Peyker'inde Kadının Rolü" üzerine yapmış olduğu doktorasını tamamladı.

Daha sonra Tahran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Fıkhı bölümünde ilk kadın ve ilk yabancı öğrenci olarak öğrenime başladı. 1975 yılında "İslam'da Geçici Nikâh: Muta" başlıklı yüksek lisansını tamamladı. Murata söz konusu eserinde Şii ve Sünni Kaynaklarda Muta Nikâhının nasıl yer aldığını araştırdı. Murata doktora çalışmalarını sürdürürken halen "Felsefe ve Hikmet Araştırmaları Kurumu" olarak felsefe alanındaki faaliyetlerini sürdüren, Seyyid Hüseyin Nasr yönetimindeki Kraliyet Felsefe Akademisi'nde Araştırmacı olarak görev yaptı. Burada İslam İrfan geleneği üzerine çalışmalar yaptı. Seyyid Hüseyin Nasr'ın *Gülşen-i Raz* kitabı ile ilgili yapmış olduğu derslere katıldı. İkinci doktora çalışması, İran'da İslam devrimi dolayısıyla kesintiye uğradı. Murata 1983 yılından beri New York'ta bulunan Stony Brook Üniversitesinde İslam, Konfüçyanizm Taoizm ve Budizm üzerine dersler vermektedir. William Chittick ile evlidir. Murata'nın belli başlı eserleri şunlardır: *Isuramu Hôiron Jôsetsu (Meâlim-i Usûliddin'* Japonca tercümesi) (Iwanami, 1985), *The Tao of Islam: A Sourcebook on Gender Relationships in Islamic Thought* (SUNY Press, 1992); *İslam'ın Vizyonu*, çev. Turan Koç (*İnsan Yayınları* 2008); *Chinese Gleams of Sufi Light: Wang Daiyu's Great Learning of the Pure and Real and Liu Chih's Displaying the Concealment of the Real Realm* (SUNY Press, 2000); *The Sage Learning of Liu Zhi: Islamic Thought in Confucian Terms* (William C. Chittick and Tu Weiming ile birlikte) (Harvard University Press, 2009).

Şamil Öçal: 1999 yılında Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde "Kemalpaşazade'nin Felsefi Kelami Görüşleri" adlı teziyle doktorasını tamamladı. 1994-2004 yılları arasında Kırıkkale Üniversitesinde

Arş. Görevlisi olarak çalıştı. 2004-2008 yılları arasında T. C. New York Başkonsolosluğunda Eğitim Ateşesi olarak çalıştı. 2008-2009 yılları arasında Milli Eğitim Bakanlığı Dış İlişkiler Genel Müdürlüğünde Unesco ve BM'den sorumlu şube müdürü olarak görev yaptı. 2009-2010 yılları arasında Çankırı Karatekin Üniversitesi Felsefe Bölümünde, 2010-2015 yılları arasında Kırıkkale Üniversitesinde öğretim üyesi olarak çalıştı. 2015-2016 yılları arasında Yunus Emre Enstitüsü Tahran Türk Kültür Merkezinde Müdür olarak görev yaptı. 2015 yılından itibaren Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Öçal 2012 yılında doçent, 2017 yılında ise Prof. ünvanını aldı. İslam Düşüncesi, İslam Felsefesi, Türk İslam Düşüncesi, Osmanlılar Dönemi İslami Düşünce, İran'da Felsefi Düşünce, Yüksek Öğretim'in Meseleleri gibi alanlarda telif ve tercüme kitapları ve makaleleri yayınlanan yazar evli ve üç çocuk babasıdır.

İSLAM'DA CİNSİYET DİYALEKTİĞİ

İslam'ın Taosu

SACHIKO MURATA

Türkçesi: Şamil Öçal

Ön Söz: *Annemarie Schimmel*

HECE YAYINLARI

Hece Yayınları: 530
İnceleme

Orijinal Adı

The Tao of Islam: A Sourcebook on Gender Relationships in Islamic Thought
Bu kitabın Türkçeye çevrilmesi State University of New York Press'in izniyle mümkün
olmuştur @1992, ve satışı sadece Türkiye'de yapılabilir.

©Hece Yayınları

Editör
Manolya Gürocak

Birinci Basım
Nisan 2019

Kapak Tasarımı
www.sarakusta.com.tr

Teknik Hazırlık
www.hece.com.tr

ISBN: 978-605-7547-15-6

Baskı
www.dumat.com.tr

HECE Basın Yayın Reklamcılık San. Tic. Ltd. Şti.
Konur Sokak No: 39/1-2 Kızılay-Çankaya/Ankara Yazışma: P.K. 79 Yenişehir/
Ankara T: (0 312) 419 69 13 F: (0 312) 419 69 14
e-posta: hece@hece.com.tr
Sertifika No: 17672

İÇİNDEKİLER

ÇEVİRMENİN ÖN SÖZÜ • 9
TÜRKÇE TERCÜMEYE ÖN SÖZ • 13
ÖN SÖZ • 16
GİRİŞ • 23
İslam'da Entelektüel Gelenek 25
İslam'a Yönelik Feminist Eleştiri 28
Kitabın Öyküsü 29
Çin ve İslam Düşüncesi 34
Teolojik Kutuplaşma 36
Allah'ın Ayetleri 41
Evrensel Uyum 49
İnsani Denge 50
Kitapta Takip Edilen Plan 55

I.

1. Bölüm: ÜÇ GERÇEKLİK • 59

Ufukta ve Nefslerdeki Ayetler 59
Niteliksel Tekabüliyet 67
Nitel Düzeyler 75
İnsanın Kuşatıcılığı 79
Unsurun Çocukları 88
Hız. Âdem'in Yaratılış Miti 92
İnsanın Oluşumu 101
Evrensel ve Beşeri Kitap 105

II. TEOLOJİ

2. Bölüm: İLAHİ İKİLİK • 109

Tanrı ve Zat 110
Tenzih ve Teşbih 113
Tamamlayıcı İsimler 121
Tanrı ve Kulları 125
Bir ve İki 128
Çokluğun Yaratılışı 133

Ayrışmamış Olanın Ayrışması 136
Varlık ve Bilgi 144
Celal ve Cemal 149
Heybet ve Ünsiyet 160
İlahi İkiliğin Sosyal Çağrışımları 167

3. Bölüm: TANRI'NIN İKİ ELİ • 175

Sağ ve Sol 177
Müfessirlerin Görüşleri 182
Parmaklar ve Ayaklar 183
Fütuhat-ı Mekkiye'de İki El 189
Füsusu'l-Hikem 194
Müeyyeddin el-Cendî 197
Abdurrezzak Kaşanî 206
Davud Kayserî 210
Sadettin Konevî 214
Sadüddin Ferganî 221
Ferganî ve İki Avuç 229

III. KOZMOLOJİ

4. Bölüm: EVRENİN YARATILIŞI • 241

Evrenin Yaratılışı 243
Sema ve Arz'ın Taosu 249
Bağlantılı Terimler Olarak Gök ve Yer 255
Teşbih 261
Değişen İlişkiler 269
Yedi Gök 274
Dört Unsur 279
Yer'in Faziletleri 288

5. Bölüm: MAKROKOZMİK EVLİLİK • 293

Babalar ve Anneler 294
Evrensel Evlilik 302
Telsis 309
Kalem ve Levh 313

Akıl ve Nefs 317
Doğal Çocuklar 324
Değişen İlişkiler 330
Akıl'ın Yüzleri 337
Cebrail'in İki Kanadı 344

6. Bölüm: İNSANIN EVLİLİĞİ • 347

Toplumda Evlilik 348
Erkekler'in Kadınlar'dan Üstünlüğü (I) 352
Erkeklerin Kadınlardan Üstünlüğü (II) 360
Karşılıklı Sevgi 368
Sevimli Kılınan Kadın 374
Füsusu'l-Hikem 384
Karşılıklı Özlem 388
Kadında Tanrı'ya Tanık Olmak 391
Evlilik ve Yaratma 395
Kâmil Cinsel Birleşme 398
Gramerdeki Cinsiyet Sembolizmi 401
Manevi İstişare 406

7. Bölüm: ANA RAHMİ • 413

Evrensel İbadet 413
Varlık Rahmeti 149
Eş ve Anne Olarak Tabiat 426
Ebeveyn Sevgisi 431
Mikrokozmoz Olarak Ana Rahmi 438
Dođa Olarak Ana Rahmi 445

IV. MANEVİ PSİKOLOJİ

8. Bölüm: STATİK HİYERARŞİ • 454

Tevhid'in İlkeleri 454
Gaybî İsimler 462
Mikrokozmozun İşaretleri 464
Ruh 470
Nefs 478

Akıl 482

Ruhun Krallığı 488

Gök ve Yer 491

9. Bölüm: NEFSİN DİNAMİKLERİ • 499

Tanrı Yolunda Mücadele 499

Nefsin Kötülüğü 510

Birbiriyle Çatışan Davranış Biçimleri 515

Nefsin Edilgenliği 523

Mertlik ve Cömertlik 535

Menfi Dişilik 540

Âdem, Havva ve İblis 548

Nefsin Hayvanları 558

Nefsin Tezkiyesi 571

10. Bölüm: KALP • 582

Kur'an ve Hadis'te Kalp 582

Ruh ve Nefs Arasında 588

İbn Arabî Okulu'na Göre "Kalp" 602

Kalbin Doğuşu 614

İzzeddin Kaşani'ye Göre Aklın Doğuşu 618

İbn Arabî Okuluna Göre Kalbin Doğuşu 626

Bakire Anne Olarak Nefs 631

Mükemmel Kalp 632

Dürüst Adamlar ve Dürüst Kadınlar 636

EK • 643

KAYNAKLAR • 655

DİZİN • 664

ÇEVİRMENİN ÖN SÖZÜ

İslam düşüncesi özellikle de irfanî felsefe alanındaki çalışmalarıyla bilinen Sachiko Murata mütevazı kişiliğinden ve belki kısmen çalışmalarının bir kısmında İslam ile Çin Konfüçyanist ve Taoist düşünsel gelenek arasındaki ilişkiyi ele aldığı için ülkemizde ve genel olarak İslam dünyasında çok fazla tanınmıyor. Ancak son zamanlarda eserlerinin Türkçeye çevrilmesiyle ve ülkemizde yaptığı konuşmalarla Murata'nın çalışmaları ve düşünceleri daha yakından tanınma imkânına kavuştu.

Murata'nın İslam düşüncesine ilgi duyması, kitabında belirttiği gibi Tokyo yakınlarında bulunan Chiba Üniversitesinde aile hukuku üzerine eğitim alırken başlar. Murata İslam hukukunda bir erkeğin, aralarında adaleti sağlamak şartıyla dört kadınla evlenebileceğini öğrendiğinde çok şaşırır ve İslam hukuku ve özellikle de İslam aile hukuku alanında çalışmaya karar verir. Uzun süre İran'da kalır ve Farsça öğrenir. Bu esnada Nizami Gencevi'nin (ö.1204) şiirlerinden oluşan *Heft Peyker* adlı eserinde kadının rolü konusunda doktorasını yapar. Murata'nın İran'da geçirdiği yıllar, İslam'da kadının durumu ile ilgili daha önce Batılı kaynaklardan edindiği bilgilerin gerçek durumla uyuşmadığını anlamasına yardım eder.

Murata, İslam hakkında daha derinlikli çalışmalar yapmak için çok isteklidir ve bu isteklilik onun Tahran Üniversitesi İlahiyat Fakültesindeki İslam fikhî bölümündeki yüksek lisans programına ilk kadın öğrenci olarak kabul edilmesiyle sonuçlanır. Sınıf arkadaşlarının hepsi erkek/molla olmalarına rağmen, Murata her zaman hocalardan ve öğrencilerden saygı görür. Burada zamanın önde gelen hocalarından İslam hukuku dersleri okuyan Murata, Seyyid Hasan İftiharzade'nin yardımı ve Toshiko İzutsu'nun yönlendirmesi neticesinde *Mealim-i Usul* adlı fikhî usulü kitabını Japoncaya tercüme eder. Murata üniversitedeki hocaların kendisine diğer öğrencilerden farklı davranmadıklarına ve diğer öğrenciler gibi kendisiyle de her konuyu tartıştıklarına dikkat çeker. Murata'nın ilahiyat alanındaki yüksek lisans tezinin konusu "Muta Nikâhı ve Sosyal Bağlantıları"dır. Sachiko Murata'ya göre Batılı düşünürlerin kendi gelenekleri içinde edinmiş oldukları ön yargılı bakış açılarından dolayı muta evliliğini doğru anlamaları mümkün değildir. Murata'nın muta hakkındaki düşüncelerinin değişip değişmediğini bilmiyorum, ancak onun muta konusundaki ifadeleri oldukça şaşırtıcıdır: "Muta, benim

Batı'da *de facto* geçici evlilik (ya tesadüfen ya da diğer gayrimeşru ilişkiler ya da boşanmayla beraber gelen ilişkiler dizisi) adını verdiğim şeyle bağlantılı olan marazlardan korur" (Giriş, s.5). Murata muta nikâhında suistimaller olduğunu kabul eder ancak bunun söz konusu nikâhın özüyle ilgili olmadığını ve aynı suistimalin normal nikâh biçimlerinde de görülebileceğini söyler.

İran'daki yılları aynı zamanda Murata'nın İslami irfan geleneğiyle tanışmasına yardım eder. Toshiko İzutsu'nun *Füsusul-Hikem* derslerine devam eder. Aynı şekilde Seyyid Hüseyin Nasr'ın *Şerb-i Gülşen-i Raz* üzerine verdiği derslere devam eder. İran İslam Devrimi ile birlikte Murata İran'dan ayrılarak çalışmalarını Amerika'da sürdürür. Murata çalışmalarını hâlen New York State Üniversitesinin bir şubesi olan Stony Brook Üniversitesinde sürdürüyor.

Murata'nın bütün görünüşleriyle birlikte İslam medeniyetine duyduğu ilgi kendisinin ait olduğu Uzak Doğu medeniyetine olan benzerliğinden kaynaklanmaktadır. Sachiko Murata'nın bu eseri dâhil olmak üzere tüm eserlerinde bunun izlerini görmek mümkündür. Murata, İran İslam Devriminin arefesinde İslami aile öğretisi ile Konfüçyanist aile öğretisinin mukayesesine dair bir doktora tezi yapmaya niyetlendiyse de devrim bu niyetinin gerçekleşmesine engel olur. Fakat o, daha sonra her iki entelektüel geleneği irfanî felsefe açısından çeşitli boyutlarıyla kıyaslayan çalışmalarına devam eder.

1983 yılında Stony Brook Üniversitesinde "Dünya Dinlerinde Dışıl Maneviyat" konusunda ders vermeye başladığında bu kitabın temel çerçevesi oluşmaya başlar. Henüz tanıştığı bir konuyu nasıl kavramsallaştıracağı konusunu düşünmeye başlayan Murata'nın imdadına kendi geleneğinden getirdiği terminoloji ve düşünsel altyapı yetişir. Bu sebeple sıklıkla Geleneksel Çin düşüncesinin en önemli metni *I Ching'e* başvurur. Hatta dinlerin ve özellikle İslam'ın cinsiyet ilişkileri konusuna bakışını politik mülahazalardan uzak ve daha doğru bir şekilde değerlendirebilmeleri için öğrencilerine bu kitabı önerir.

Elinizdeki eserle ilgili daha ayrıntılı bilgiler vermeden önce Sachiko Murata'nın diğer çalışmalarına değinmemiz gerekir. Yazarın şimdiye kadar Türkçeye çevrilen tek eseri eşi William Chittick ile birlikte kaleme almış oldukları *İslam'ın Vizyonu* adlı eserdir (İnsan Yayınları 2008). Turan Koç tarafından dilimize kazandırılan eserde yazarlar iman, İslam ve ihsanı temel çerçeve olarak İslam'ın entelektüel boyutu hakkında Batılı okuyucuyu bilgilendirmeyi amaçlamaktadırlar. Murata, Türkçe baskıya yazdığı ön sözde belirttiği gibi *İslam'ın Taosu*'nu yazdıktan sonra çalışmalarını Çin'deki Müs-

luman ulemanın Çince eserleri üzerine yoğunlaştırdı. Onu cezbeden şey, 17. yüzyılda Çinli Müslümanların Çin dillerinde İslami öğretiyi ifade biçimiydi. Arapçada ve diğer dillerde İslam'ı ve İslami entelektüel geleneği anlatan kitaplar mevcut olduğu hâlde Çin dillerinde böyle kitaplar yoktu ve Müslümanlar İslami öğretiyi unutmaya tehlikesiyle yüz yüze geldiler. Çünkü yeni yetişen nesil Arapça ve Farsça bilmiyordu. Ayrıca kavramsallaştırma büyük bir sorun olarak görülüyordu. Bu sebeple Çinli âlimler İslam'ı Çin dilleriyle dolayısıyla kadim Çin geleneği terminolojisiyle ve kavramlarıyla anlatan kitaplar yazdılar. Murata'ya göre bu eserlerde kullanılan dil ve terminoloji dinlerin özünde ortak bir hakikati barındırdığını ortaya koymaktadır. Bu eserlerde dinin zahiri yönünü oluşturan Şeriat kuralları (Küçük Öğrenim) zaruri görülürken, asıl edinilmesi ve öğrenilmesi gereken şeyin kelimeler, felsefe ve tasavvufun ele aldığı deruni düşünce, onların ifadesiyle "Büyük Öğrenim"dir. Onlara kaynaklık eden düşünürlere baktığımızda bunun daha iyi anlaşılacağını söyleyebiliriz. Bunlar daha çok Abdurrahman Cami ve Necmüddin Kübra gibi Mutasavvıf düşünürler ve Adudüddin İci gibi kelimacılar yararlanmışlardır. Özellikle Abdurrahman Cami'nin çok yönlü (kelam, tasavvuf, felsefe, edebiyat) entelektüel kişiliği bu bakımdan oldukça önemlidir. Murata'nın bu alandaki üç eseri şunlardır: *Chinese Gleams of Sufi Light* (Sufi Işığının Çincedeki Parıltıları) (2000), *The Sage Learning of Liu Zhi: Islamic Thought in Confucian Terms* (Liu Zhi'nin Ferasetli Öğrenimi: İslami Düşüncenin Konfüçyanizmin Terimleriyle İfade-lendirilmesi) (2009) ve *The First Islamic Classic in Chinese: Wang Daiyu's Real Commentary on the True Teaching* (Çince İlk İslam Klasığı: Wang Daiyu'nun Sahih Öğreti Üzerine Gerçek Yorumları) (2017).

Yazar, *İslam'ın Taosu* adını verdiği bu kitapta bazı sufi düşünürlerin görüşlerini esas alarak İslam düşüncesindeki cinsiyet ilişkilerini ele almaktadır. Ancak buradaki cinsiyet ilişkileri feminizm ya da modern cinsiyet çalışmalarıyla ilgili bir kavram değildir. Burada 'cinsiyet', Tanrı'da, evrende ve insanda var olan çift kutupluluğu ele alır. Murata, şimdiye kadar İslam'ın cinsiyet ilişkilerindeki görüşlerini, Batılıların doğru anlamamalarının sebebinin; temel kaynaklardaki düşünceleri, orijinal ifade ve terminolojileriyle olduğu gibi aktarmak yerine Batılı terminoloji ve kavramlarla yeniden ifade etmelerinin olduğunu ileri sürer. Böyle olunca metinlerin ana teması gibi yardımcı ve etrafındaki temalar da bulanıklaşır. Bu sebeple kitapta esas alınan İbn Arabî, Konevî, Davud Kayserî, Azizüddin Nesefî, Mevlana Celaleddin

Rûmî, Müeyyeddin Cendî, Raşidüddin Meybûdî, İhvan-ı Sefa, Ayne'l-kudat Hemedanî, Gazzâlî, Saduddin Ferganî, İbn Sina ve Molla Sadra gibi sufi düşünürlerin ve filozofların eserlerinden bolca alıntı yaparak Murata çeşitli konulardaki görüşlerini daha açık ve ayrıntılı biçimde öğrenmemize yardımcı olur. Bir bakıma o, bize düşünürleri anlatmak yerine bizi düşünürlerin kendileriyle baş başa bırakır. Çünkü meselenin üzerinde fikir yürütebilmek için ne olduğunu tam olarak anlamamız gerekir.

İslam'ın Taosu'nun cinsiyet ilişkileriyle ilgili bir esere ad olması sebebiyle akla bazı soruların gelmesine yol açacağını tahmin etmek zor değil. Çünkü burada İslami düşüncenin temel ilkesi başka bir dinin esası olan bir ilkeyle anlatılmaya çalışılmaktadır. Yazarın ifadesini kullanarak açıklayacak olursak *İslam'ın Taosu*'nu üç büyük hakikatin oluşturduğunu söylemek mümkündür. Bunlar Tanrı, evren ve insandır. Çin geleneğinde olduğu gibi irfani gelenekte de bu üç hakikatin birbirinden ayrılmayacağını ileri sürer. Her biri farklı biçimlerde aynı "nitelikleri", sıfatları ya da özellikleri tezahür ettirir. Her biri, uyum içindeki iki temel ilkesi olan yin ve yang ile birlikte Tao'nun bir nüshası olarak görülebilir. Kitabın giriş kısmında ve birinci bölümünde bu konu ele alınır. Geri kalan kısmında ise burada dile getirilen iddialara kanıtlar getirilir.

Gerek bu eserinde gerekse diğer eserlerinde yazar, zımnen kadim dinî gelenekler arasında müşterek ezeli bir hakikat anlayışının bulunduğunu ispat etmeye çalışır. Bu sebeple kitabın ismi Murata'nın hakikat anlayışıyla çelişmez. Çünkü kadim bir temele dayanan geleneklerin hepsinde de aynı öz vardır ve yazar bu müşterek özü, hakikati ortaya çıkarmaya çalışır.

Kitabın tercümesiyle ilgili de birkaç şey söylemem gerekir. İslam felsefesi ve tasavvufuna dair teknik terimlerin bolca kullanıldığı bu kitabın tercümesinde de aslında var olan plana sadık kaldım ve yazarın kullandığı kavramları ve terimleri orijinaliyle birlikte vermeye çalıştım. Ancak bazı terimlerin Türkçeye çevrilmesinde yaşadığım zorlukları parantez arası açıklamalarla aşmaya çalıştım. Genellikle cümleleri birebir tercüme etme gayretime rağmen birebir tercüme yapmanın imkânsız olduğu durumlarda anlam içeriğini aktarmayı tercih ettim. Tarihlendirmelerde sadece miladi tarihleri verdim.

İslam düşüncesinde cinsiyet ilişkilerinin farklı bir bakış açısıyla ele alındığı bu eser şüphesiz kendi alanında önemli bir boşluğu dolduracaktır ve minellahi tevfiik.

Şamil Öçal, Ulus, Ağustos 2018

TÜRKÇE TERCÜMEYE ÖN SÖZ

Profesör Öçal'ın kitabımı Türkçeye çevirme zahmetine katlanması beni çok mutlu etti. Giriş'te açıkladığım kitabın yazılma sebebini burada tekrarlamaya gerek görmüyorum. Ancak söylemem gerekir ki kitabın 1992'deki baskısından bu yana Batı'da yapılan İslam'da cinsiyet konulu çalışmalarda çok az ilerleme kaydedilmiştir. Buna karşılık yazılan eserlerin önemli bir kısmı siyasetle alakalı. Akademisyenler İslam hakkında çalışmayı düşündüklerinde, İslami düşüncenin yegâne formu sanki fıkıhmış gibi davranıyorlar. Modern dünyadaki ideolojik çabaların doğasını göz önünde bulundurduğumuzda belki bunun beklenen bir şey olduğunu söylemek mümkün. Ancak kadının rolünden bahsettiklerinde bizzat Müslümanların, büyük filozofların ve sufilerin dile getirdiği kendi entelektüel geleneklerini hâlâ ihmal ettiklerini görmek üzüntü veriyor. Müslümanlar, bunu yapmak yerine vaaz vermeye ve ahlak dersi vermeye yöneldiler; düşünce biçimleri ve dünya görüşleri modern siyasi ideolojiler tarafından kontrol edilmeyen kimseler için hiçbir anlam taşımayan deliller kullanmaya başladılar.

Kitabın yayımlanışından bu yana New York State Üniversitesinin birçok kampüsünden biri olan Stony Brook Üniversitesinde ders vermeye devam ediyorum. Beni bu kitabı yazmaya sevk eden “Dünya Dinlerinde Dişil Maneviyat” adlı dersi burada neredeyse her yıl verdim. Öğrenciler her zaman başlangıçta, genelde “dinin” özellikle de İslam'ın kadınlara kötü muamele ettiğine dair ön yargılarla derse gelirler. Dersi aldıktan sonra cinsiyet ilişkileriyle ilgili meselelerin zannettiklerinden daha karmaşık olduğunu anlamış olurlar. Onlar aynı zamanda “dişil maneviyat”ın “eril maneviyat”tan ayrılmayacağını da bu esnada bilmiş olurlar. Her ikisinin de birbirinin ayrılmaz unsuru olması Tanrı'yla, evrenle ve kendi ruhlarımızla nasıl uyumlu bir hayat yaşayacağımız konusu ile doğrudan alakalı.

Derste, her şeyin “bir hakikatle” uyumlu olduğu bir tarzı tasvir eden, matematiksel sembolizmi kullanan kadim Çin klasiği *I Ching*'den (Değişimler Kitabı) metinler okutarak öğrencilerimin bu meselelerle tanışmasını sağlıyorum. Tao adını alan bu hakikat, evreni var eder; gök ve yer, ışık ve karanlık, ruh ve beden, güçlü ve zayıf, bilgi ve cehalet arasında aracı bir konuma insanı yerleştirir. Şu hâlde insana yüklenen rol, gaflet ve ego merkezli düşünmek-

ten kaynaklanan “yaratılmış düzenin doğal akışına karşı koyma eğilimi”nin üstesinden gelmesidir. *I Ching*, dünya literatüründe kozmik *İslam* (teslimiyet) düşüncesinin en belîğ ifadelerinden biridir. Çünkü o, birçok kez “göklerde ve yerde olan her şeyin O’na teslim olduğunu” (3: 83) sergiler. Dinî bir altyapıları olsa da olmasa da öğrenciler *I Ching*’i anlaşılır buluyor. Çünkü sayısal sembolizm neredeyse onu “bilimsel” kılıyor. Sonuçta üniversitelerde öğrencilere bilimin evren ve insanın varlığı ile ilgili tüm sorulara cevap verdiği inancı aşılana. Dersin ikinci kısmında *İslam’ın Taosu’na* geçiyoruz. Öğrenciler, Müslüman bilginlerin farklı bir dil kullanarak *I Ching*’teki aynı konulara değindiğini gördüklerinde şaşkınlık yaşıyorlar. Görüntülerin gerisinde gizlenmiş; modern akademik çalışmalarda ve elbette her kesimden siyasi liderlerce göz ardı edilen bir hikmetin bulunduğunu anlıyorlar.

İslam’ın Taosu’nu yayımladıktan sonra *İslam’ın* cinsiyet konularındaki öğretilerini açığa çıkarmak için yaptığım çalışmalara devam etmedim. Bu kısmen, başkalarının benim açtığım çığırda ilerlemesini ümit etmemden, kısmen de *İslami* çalışmaların henüz keşfedilmemiş bir alanının, yani Müslüman âlimlerin Çin dilinde formüle ettikleri *İslam* düşüncesinin beni büyülemiş olmasından kaynaklanıyordu. *Tao’yu* yazarken klasik Çin düşüncesiyle ilgili kendi anlayışımı; *İslam* teolojisi, *İslam* kozmolojisi ve *İslam* psikolojisi çalışmalarım için çerçeve olarak kullandım. Birkaç yıl sonra, Konfüçyüs düşüncesine daha fazla aşına olmak için Harvard Üniversitesinde geçirdiğim bir yıl içinde, 17. yüzyıldan itibaren Çince konuşan birçok Müslümanın, kitabımın ön sözünde neredeyse özetlediğim Çin düşüncesindeki aynı ilkelerle, zaruretle kullandıkları bir dilde, kendi Müslüman arkadaşları için *İslami* öğretiyi yorumladıklarını fark ettim.

Batılı bibliyografacılar Çincedeki *İslami* literatüre aşına oldukları hâlde bu metinlere bakanlardan hiçbiri, *İslam* kelamının ve *İslam* felsefesinin temel ilkelerinin *İslami* dünya görüşüne nasıl dayandığını açıklamak için yeterli bilgiye sahip değil. Harvard Üniversitesinden Tu Weiming, eşim ve meslektaşım William Chittick’in yardımlarıyla son yirmi yılımı bu Çince metinleri araştırmaya ve *İslam’ın* öğretilerinin -Konfüçyüs’ten ve Taoizm klasiklerinden seçme sözlere yer veren, hatta Budizm’den bile yardım alan- *I Ching*’in diliyle yeniden formüle edildiği, son derece orijinal bir yolu göstermeye adadım. Bu düşünce okulunun en önemli temsilcileri; Wang Daiyu ve Liu Zhi ile ilgili üç kitap kaleme aldım: *Chinese Gleams of Sufi Light* (Sufi Işığının Çincedeki

Parıltıları) (2000), *The Sage Learning of Liu Zhi: Islamic Thought in Confucian Terms* (Liu Zhi'nin Ferasetli Öğrenimi: İslami Düşüncenin Konfüçyanizmin Terimleriyle İfadelenirilmesi) (2009) ve *The First Islamic Classic in Chinese: Wang Daiyu's Real Commentary on the True Teaching* (Çince'de İlk İslam Klasığı: Wang Daiyu'nun Sahih Öğreti Üzerine Gerçek Yorumları) (2017).

Bu metinler gösteriyor ki Çinli ulema, tüm İslami öğretinin tek bir hedefe, yani insan benini, onu "Tao" ya da "Hakiki Rab" adını verdikleri *Nihai Hakikat* ile uyumlu hâle getirecek biçimde dönüştürmekten ibaret tek bir hedefe odaklandığını anlamış bulunuyordu. Bu âlimler çabalarının çoğunu, bir bütün olarak hakikatin doğasını ve insanın evrendeki rolünü açıklamaya adanmışlardı. "Göksel -ilahi- emrin" insanlara Tao'ya tabi olarak dünyada bir uyum ve denge kurma görevi sunduğunu ifade ediyorlardı. Yazılı Çin dilinin kendine mahsus özelliklerinden dolayı bu ulema, metinlerinde Arapça ve Farsça kelimeler kullanamazdı. Bu sebeple İslam'ın izahının yapıldığı diğer dillerden farklı olarak bunlar, İslami kavramları açıklamak için diğer dinlerde -Konfüçyanizm, Taoizm ve Budizm- daha önce var olan terimlere başvurdu- lar. Bunlar diğer üç dinde gördükleri eksikleri eleştirdiler; fakat terminoloji ve kavramları kullanmaları, tüm gelenekler arasında modern zamanlarda sık sık unutilan müşterek bir anlayışın olduğunu ortaya koymaktadır.

Çince konuşan Müslümanlar, insanın durumuna dair sahih bir anlayışa ulaşabilmek için insanların kendi nefislerini eğitmeleri gerektiğini düşün- yorlardı. Böyle bir eğitimde Şeriat temel bir rol oynuyordu. Ancak Şeriat, Konfüçyanistlerin "Küçük Öğrenme" dedikleri şeyi temsil etmektedir. Çünkü Şeriat, özellikle de çocukların ve kemale ermemiş ruhların öğreneceği bir şeydir. Asıl vazife ulemanın kelim, felsefe ve sufizm alanlarında ele aldığı meselelerin kavranmasını ve anlaşılmasını gerektiren "Büyük Öğrenme" dedikleri şeydi. Kullanmış oldukları Konfüçyanist, Budist ve Taoist dile rağmen Çinli Müslümanlar ruhen *İslam'ın Taosu'nun* çekirdeğini oluşturan metinle tamamen uyum içindeydiler. Kitabın, dünyanın iki büyük entelektüel geleneği olan İslam ve Konfüçyanizm'in bağlantılarını yeniden düşünmeleri için okura yardım edeceğini ümit ediyorum.

Sachiko Murata

Mount Sinai, New York, 10 Mart 2018